

**Recenzja pracy doktorskiej pani mgr Marty Kaźmierczak,
pod tytułem « L'assimilation des emprunts lexicaux arabes en français par
l'intermédiaire de l'espagnol »**

Rozprawa doktorska pani **mgr Marty Kaźmierczak** wpisuje się w interesujący, lecz wbrew pozorom niełatwy nurt badań nad zapożyczeniami leksykalnymi. Obszar jej pracy wyróżnia się złożonością, chodzi bowiem o zapożyczenia pośrednie, które z arabskiego do francuszczyzny przywędrowały poprzez język hiszpański.

Korpus pracy wyekscerpowany został przede wszystkim z zasobów słownikowych badanych języków. Już na wstępie podkreślić należy staranność zapisu etymonów arabskich w ich oryginalnej formie, następnie transkrybowanej lub transliterowanej, tak żeby jak najdokładniej zanalizować proces ich asymilacji w obu językach zapożyczających. Zbiór badanych wyrazów jest pokaźny i z całą pewnością wystarczający dla dokładnego prześledzenia opisywanego zjawiska, ale Doktorantka nie podaje liczby wziętych pod uwagę jednostek leksykalnych. Tymczasem pożądanym zabiegiem porządkującym kwestię korpusu, byłoby dołączenie do pracy aneksu z ich wykazem.

Rozprawa jest obszerna, liczy 219 stron, z czego właściwy tekst, zajmujący ponad 200 stron, jest podzielony na cztery rozdziały (dwa teoretyczne i dwa analityczne) oraz poprzedzony Wstępem i zakończony Konkluzjami. Pierwszy rozdział (str. 14-23) pt. „Les emprunts indirects” przynosi na początku garść ogólnych informacji o roli zapożyczeń leksykalnych w języku. Dość pobieżnie wymienione zostają tu różne ich typy. Bardziej krytyczna ich klasyfikacja, pomogłaby zapewne uniknąć nieścisłości w tym wyliczeniu. Niektóre z nich zapewne nie są zawinione przez Doktorantkę, jak wymienienie pomiędzy zapożyczeniami (emprunts) tzw. fałszywych zapożyczeń (faux emprunts): to oczywisty błąd logiczny, ale nader szeroko rozpowszechniony w literaturze. Z kolei w odniesieniu do tzw. peregrynizmu (pérégrinisme), Autorka podaje dwie definicje (strony 15 i 19), ale

żadna z nich nie ma umocowania w literaturze przedmiotu. Wspomniane wyliczenie typów zapożyczeń nie zawiera też kategorii „emprunt indirect”, kluczowej w rozprawie, i jako taka powinna zostać starannie zdefiniowana. Nieco dalej w tym samym rozdziale, pani magister Marta Kaźmierczak opisuje szczególną odmianę zapożyczeń pośrednich, dla których proponuje nazwę „emprunts progressifs”, co wymagałoby pogłębionego uzasadnienia oraz precyzyjnego zdefiniowania tej kategorii. Podobnie w przypadku pojęcia „*langues intermédiares*” w podrozdziale 2 (str. 16-18): Doktorantka opisuje ich wielowiekową rolę w aspekcie wzbogacania leksyki francuskiej, ale można żałować i braku definicji tego pojęcia, i tego, że sam ten ciekawy opis nie został pogłębiony poprzez osadzenie omawianego zjawiska w rozważaniach na temat jego istoty w ogóle. Liczne i interesujące przykłady ilustrują ten fenomen, niepokoi jednak dość systematyczny brak odwołań do źródeł, z których zapewne korzystano.

Rozdział II rozprawy, pt. *Al.-Andalus. Cultures et langues en contact* (str. 24-45) przynosi solidną dawkę informacji na temat epoki arabskiego panowania na Półwyspie Iberyjskim, które w sposób oczywisty przyniosło warunki do kontaktu obu kultur. Kolejne strony pełne są szczegółowych danych historycznych, które ukazują dzieje tej koegzystencji oraz jej wpływ na powstanie specyficznej sytuacji socjolingwistycznej ludów zamieszkujących te tereny. W masie podawanych wiadomości zdarzają się nieścisłości, jak ta o stworzeniu miasta Kartagena (w dzisiejszym hiszpańskim regionie Murcia) przez Rzymian (str. 24) – w rzeczywistości założone zostało ono przez Kartagińczyka Hasdrubala Pięknego w roku 227 p.n.e., prawdopodobnie na śladach wcześniejszej osady iberyjskiej.

Rozdziały analityczne, odpowiednio III pt. *Assimilation des arabismes en espagnol* (str. 46-139) i IV pt. *Assimilation des arabismes espagnols en français* (140-211) stanowią zasadniczą część rozprawy. Ich struktura jest podobna: badanie przyswajania zapożyczeń przez język docelowy obejmuje kolejno kwestie graficzno-fonetyczne, potem morfologiczne, a następnie semantyczne. I tak, opis graficznej i fonetycznej asymilacji arabizmów przez język hiszpański imponuje dokładnością. Doktorantka skrupulatnie omawia kwestie akcentuacji,

systemu samogłoskowego, a przede wszystkim spółgłoskowego, biegle posługując się przy tym instrumentarium analitycznym oraz terminologią z zakresu fonetyki.

W opisie asymilacji morfologicznych zapożyczeń arabskich w hiszpańszczyźnie, poprzedzonym dość obszernym wstępem teoretycznym, słusznie osobno zostały przedstawione kwestie dotyczące morfologii gramatycznej i morfologii derywacyjnej, które pani Marta Kaźmierczak dobrze zilustrowała wieloma dobrze dobranymi przykładami.

W części poświęconej asymilacjom semantycznym arabizmów w języku hiszpańskim, Doktorantka wyodrębniła dwie kategorie w zależności od tego czy wyraz zachował swoje znaczenie z języka wyjściowego czy też jego znaczenie uległo zmianie. Bardzo bogaty i ciekawy opis odnosi się tu przede wszystkim do desygnatów, natomiast nie opiera się na analizie semantycznej samych wyrazów. Tymczasem wachlarz instrumentów takiego badania byłby dość duży (od analizy opartej na definicji arystotelesowskiej, poprzez analizę semiczną czy składnikową, aż do analizy na bazie teorii prototypu, itd.), a wybór jednego z nich pozwoliłby wykazać ewolucję znaczenia omawianych wyrazów w sposób ściślej językoznawczy.

W tejże części semantycznej zamieszczono też podrozdział odnoszący się do toponimów (str. 99 – 109), co nie wydaje się dobrym rozwiązaniem. W przypadku ewolucji nazw własnych, znacznie pewniejszym poziomem analizy są badania ich form fonetycznych i morfologicznych, a interpretacja ich pochodzenia często prowadzi na lingwistyczne manowce. Co do znaczenia, tradycyjnie w językoznawstwie uważa się, że nazwy własne wskazują, ale nie znaczą, tak więc nie może być mowy o *extension de sens* (np. str. 100), tym bardziej w przypadku gdy nazwa miasta staje się też drugorzędowo nazwą prowincji (np. *Alicante*). Lepszym rozwiązaniem byłoby więc odrębne potraktowanie proprionimów, poza rozdziałem na temat semantyki zapożyczeń.

Jak wspomniano wcześniej, rozdział IV na temat asymilacji hiszpańskich arabizmów przez język francuski ma strukturę analogiczną jak poprzedni. Kolejno więc i z należytą dokładnością przedstawione są kwestie fonetyczno-graficzne, następnie zaś morfologiczne gramatyczne i derywacyjne. Część semantyczna, też podobnie jak poprzednio, podzielone jest na opis zapożyczeń, które zachowały swoje

znaczenie i na te, które uległy zmianie. W obu grupach wymienione są ich podkategorie, między innymi *xénisme*. Jego definicja ze strony 166: „un emprunt renvoyant à la réalité espagnole, en particulier à l'étape initiale de son assimilation car ce genre d'hispanisme peut aussi désigner, à travers l'élargissement de l'étendue sémantique, la réalité française plus ou moins liée avec les influences espagnoles », tylko w swej pierwszej części jest zgodna z jego definicją obowiązującą w językoznawstwie. Jeśli bowiem zapożyczenie w języku docelowym zmieniło znaczenie i oznacza element należący do jego kultury, to już nie spełnia nadrzędnego warunku, który cechuje *xénisme*, czyli oznaczanie elementu należącego jedynie do kultury wyjściowej.

Rozdział IV (przypomnijmy, że jego tematem jest asymilacja hiszpańskich arabizmów przez język francuski) nieoczekiwanie kończy się obszerną syntezą odnoszącą się do arabizmów w języku hiszpańskim (str. 195 – 211), która przecież powinien znaleźć się na końcu rozdziału III. Podobnej syntezy dla zapożyczeń hispanizmów pochodzenia arabskiego w języku francuskim w rozprawie nie ma w ogóle, jeśli nie liczyć kilku zdań podsumowania w ostatniej części pracy, czyli w Conclusion (str. 212-215).

Bibliografia pracy, której wielojęzyczność zasługuje na podkreślenie, jest relatywnie niebogata. Co prawda spora część autorów, do których Doktorantka odwołuje się w treści pracy nie jest uwidocznioma w tym spisie (dlaczego?), ale odwrotna sytuacja też jest częsta: mianowicie zawiera on szereg pozycji, które nie są wzmiankowane w rozprawie. Strona redakcyjna bibliografii też ma słabe punkty: brak jest na przykład miejsc wydania kilku pozycji; z kolei niektóre słowniki figurują wśród OUVRAGES, podczas gdy inne w odrębnej klasie DICTIONNAIRES. Literatura, na której oparto się w tej pracy wydaje się poza tym dość niespójna: obok tekstów bardzo szczegółowych, typu *Manual del cultivo del añil y del nopal*, Julio Rossignona z 1859, bardzo nielicznie reprezentowane jest samo zjawisko zapożyczeń leksykalnych, mimo ogromnej literatury przedmiotu. Szczególnie wskazane byłoby zapoznanie się z najnowszymi opracowaniami z tego zakresu, choćby z artykułem pt. « Les emprunts face aux xénismes, pérégrinismes, internationalismes, statalismes... » Jean-François

Sabayrolles'a z roku 2019¹, czy też z nieco wcześniejszą pracą Esme Winter-Froemel, pt. « Les emprunts linguistiques : enjeux théoriques et perspectives nouvelles »². Warsztatowa strona pracy nie jest bez zarzutu. Oprócz sygnalizowanych niespójności w rozkładzie treści, także system odwołań i odsyłaczy wymagałby uzupełnień. Na przykład w części III (str. 46-139) odsyłacze do podanych bogatych informacyjnie treści są nieliczne, a w dodatku niedokładne (np. M. Grossmann z dwiema różnymi datami wydania, 1969 i 1968; J. Cantineau, bez daty; Weindreich 1963, bez imienia, a chyba chodziło o Uriela **Weinreicha?**). W części semantycznej tego rozdziału, także szczegółowe informacje dotyczące znaczeniowej ewolucji zapożyczeń są podawane prawie bez odsyłaczy, nawet do jakichkolwiek słowników.

Mimo wymienionych wyżej niemałych zastrzeżeń, oceniając przedstawioną rozprawę w całości, trzeba pokreślić jej duży walor poznawczy w kwestii uwarunkowań historycznych oraz kulturowo-językowych transferu wyrazów arabskich do hiszpańszczyzny i dalej do francuszczyzny. Doktorantka wykonała skomplikowaną pracę badawczą analizując dane dotyczące pokaznego zbioru takich jednostek leksykalnych. Z całą pewnością opis integracji tych zapożyczeń w językach docelowych można ocenić jako staranny i kompletny. W tym zakresie, praca pani mgr Marty Kaźmierczak, podejmująca temat bardzo wymagający, wnosi zauważalny wkład do francuskojęzycznych badań nad zapożyczeniami leksykalnymi za pośrednictwem języka trzeciego.

Reasumując, stwierdzam, że oceniana praca spełnia wymogi rozprawy doktorskiej. Wnoszę o dopuszczenie mgr Marty Kaźmierczak do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Alicja Kacprzak

Łódź, dnia 16.10.2024

¹ In : R. Mudrochova, A. Kacprzak, J.- F. Sablayrolles (éds.), *L'emprunt en question(s) : conceptions, réceptions, traitements lexicographiques*, coll. La Lexicothèque, Limoges, Lambert Lucas, str. 19-32.

² *Neologica* (2009), n° 3, str. 79-122.